

TEKSTURA Ni₃Al

S.Tadić, S.Zec

Institut za nuklearne nauke - Vinča

IZVOD - Primenom inverznih polarnih slika merena je tekstura intermetalnog jedinjenja Ni₃Al dobijenog postupkom metalurgije praha. Ispitivana je tekstura u toplo presovanom stanju, kao i tekstura deformacije i rekristalizacije.

UVOD

Teksture metala i legura su predmet intenzivnog istraživanja već dugi niz godina. Uticaj teksture na praktično sve fizičke i mehaničke osobine materijala odavno je utvrđen¹. Istovremeno, smatra se da ispitivanja usmerene kristalografske orijentacije omogućavaju uvid u mehanizme deformacionog ponašanja tokom termomehaničke prerade metala². Međutim, teksture intermetalnih jedinjenja nisu dovoljno ispitane. Razlozi su, verovatno, u ograničenom tehnološkom značaju ovih sistema i poteškoćama koje se javljaju njihovim ispitivanjem³ na rendgenu.

U ovom radu ispitivano je sredjeno intermetalno jedinjenje Ni₃Al sa L1₂ kristalografskom strukturom. Neuobičajen uticaj temperature na deformaciono ponašanje⁴ kao i potencijalna mogućnost komercijalne primene čine ovu leguru verovatno najizrazitijim predstavnikom velike klase tzv. aluminida. Tekstura Ni₃Al, koliko je autorima poznato, publikovana je u samo dva rada, [5,6]. Ball i Gottstein⁵ su utvrdili da tekstura valjanja livenog Ni₃Al, posle 70% deformacije,

odgovara tzv. teksturi bakra: (123)<634> + (112)<111> + (110)<001> + (110)<112> sa neočekivano velikim udelom od 60 vol.% statistički orijentisanih zrna, bez teksture. Tekstura rekristalizacije iznosila je svega 10% (112)<113> komponente sa čak 90% zrna statističke orijentacije. Autori su, takodje, utvrdili da stepen valjanja malo utiče na intenzitet teksture valjanja i rekristalizacije. Druga grupa autora⁶ ispitivala je kristalografsku usmerenost dobijenu kompakiranjem prahova Ni₃Al postupkom tople ekstruzije i utvrdila vrlo slabu <111> teksturu. Ovi autori, međutim, nisu ispitivali teksturu deformacije i rekristalizacije.

Navedeni primeri ukazuju da u inače obimnoj bibliografiji Ni₃Al jedinjenja nema dovoljno sistematičnih podataka o teksturi ovog materijala. Zbog toga je cilj ovog rada usmeren na karakterizaciju teksture intermetalnog jedinjenja Ni₃Al dobijenog postupkom metalurgije praha.

EKSPERIMENTALNI DEO

Ispitivano je intermetalno jedinjenje Ni₃Al nominalnog hemijskog sastava: 12Al-6Fe-1.6Ti-0.15B-80Ni, tež.%. Legura je dobijena vakuumskim indukcionim topljenjem i livenjem u pregrejane keramičke školjke. Liveni ingoti su raspršeni postupkom rotirajuće elektrode (REP) u inertnoj atmosferi helijuma. Prah legure kompakiran je 4 sata na 1250°C pritiskom od 35 MPa. Dobijen je materijal sa 98% teorijske gustine i veličinom zrna od

50 μ m. Detaljna karakterizacija mikrostrukture objavljena je u ref.7. Uzorci su mašinski obradjeni na dimenzije $\phi 6 \times 12$ mm i podvrgnuti jednoosnom pritisnom naprezanju brzinom deformacije $1.3 \times 10^{-3} \text{ s}^{-1}$. Pritisno naprezanje prekinuto je pri $\epsilon = -0.35$, neposredno pre pojave loma. Rekristalizaciono žarenje deformisanih uzoraka izvršeno je u atmosferi argona na 1100°C -1 sat.

Za karakterizaciju teksture korišćena je tehnika inverznih polarnih slika. Uzorci za ispitivanje su sečeni na 1/2 svoje visine, polirani i blago nagriženi azotnom kiselinom. Za merenje x-difrakcije korišćeno je monohromatsko Cu-K α zračenje. Intenziteti refleksija praha i komaktiranih uzoraka snimani su 2Θ opsegu od 20 do 145° . Izmerene su sledeće (hkl) refleksije: (100), (110), (111), (210), (211), (311) i (331). Intenziteti prvog i drugog reda refleksije računati su kao srednja vrednost.

Normalizacija inverznih polarnih slika izvršena je postupkom tzv. "sfernih poligona"⁸. Polovi izbranih (hkl) ravni refleksije projektovani su na sfernu projekciju. Zatim su određeni lukovi velikog kruga koji su ekvidistantni između susednih polova i projektovani nazad na standardni stereografski trougao. Tako konstruisani sferni poligoni definišu oblast na stereografskoj projekciji koja reprezentuje (hkl) polove. Standardni stereografski trougao sa projektovanim sfernim poligonima (hkl) refleksija merenih u ovom radu prikazan je na Sl.1. Brojevi u sfernim poligonima označavaju njihove površine.

Teksture materijala određene su jednačinom:

$$R_{hkl} = \frac{I_{hkl} / I_{hkl}^0}{\sum (\Delta\Omega(hkl) I_{hkl} / I_{hkl}^0)}$$

gde su I_{hkl} i I_{hkl}^0 intenziteti (hkl) refleksija na ispitivanom uzorku i prahu, a $\Delta\Omega(hkl)$ površine sfernih poligona sa Sl.1. Srednja vrednost R_{hkl}

iznosi 1 i predstavlja vrednost tzv. statističke orijentacije, tj. orijentacije bez teksture. Vrednosti R_{hkl} veće od jedan ukazuju na preferentnu kristalografsku usmerenost.

Interpolacija izo-intenziteta u okviru standardnog stereografskog trougla izvršena je dvodimenzionalnim kubnim splajnom.

REZULTATI

Inverzna polarna slika uzorka Ni_3Al kompaktiranog postupkom toplog presovanja prikazana je na Sl.2. Standardna devijacija teksture iznosi 0.34. Sa slike se može videti da je materijal praktično kristalografski izotropan sa tek neznatno izraženim $\langle 111 \rangle + \langle 110 \rangle + \langle 112 \rangle$ orijentacijama.

Tekstura deformacije, sa standardnom devijacijom $\sigma = 0.39$, prikazana je na Sl.3. Kvantitativnom analizom utvrđeno je da orijentacije $\langle 110 \rangle + \langle 112 \rangle$ zauzimaju svega 14 vol.%

Rekristalizacionim žarenjem dobijena je tekstura prikazana na Sl.4. Standardna devijacija iznosi 0.46 a tekstura se može opisati sa 17 vol.% $\langle 113 \rangle + \langle 111 \rangle$ orijentacija.

DISKUSIJA

U radu su ispitivani uzorci Ni_3Al sa tzv. osnom simetrijom. Osa simetrija često se javlja kod uzoraka kompaktiranih prahova postupcima toplog presovanja, HIP-a ili ekstruzije. Prominentni primeri ove geometrije su žice i šipke. Zbog toga se često teksture merene na ovakvim uzorcima nazivaju tekstura žice. Za razliku od tekstura limova, koje su definisane ravnima (hkl) paralelnim ravni lima i pravcima $\langle uvw \rangle$ paralelnim pravcu valjanja, tekstura žice definisana je samo pravcima $\langle uvw \rangle$ paralelnim osi žice tj. osi uzorka.

Kompaktiranje praha postupkom toplog presovanja (1200°C -4h-35Mpa), predstavlja statičku ili kvazistatičku deformaciju na povišenim temperaturama gde su dominantni mehanizmi deformacije uspinjanje-spuštanje tj. difuzija po granicama zrna i zapreminska difuzija. Kod metala i legura, ovaj mehanizam deformacije po pravilu daje teksturu rekristalizacije sa dominantnom kubnom orijentacijom kristala, $\langle 100 \rangle$. Medjutim, u ovom radu dobijen je materijal praktično bez teksture, sa neznatno izraženim $\langle 111 \rangle + \langle 110 \rangle + \langle 112 \rangle$ orijentacijama. Sličan rezultat⁶, sa još slabijom teksturom (standardna devijacija od 0.22), dobijen je kompaktiranjem Ni_3Al prahova postupkom tople ekstruzije na 1150°C sa stepenom presovanja 16. Na osnovu ovih rezultata, očigledno je da brzina deformacije tokom kompaktiranja nema bitan uticaj na pojavu teksture. Može se pretpostaviti, mada sa izvesnom rezervom, da se, u navedenim uslovima, dominantan mehanizam kompaktiranja i deformacije odvija difuzijom po granicama zrna ili, verovatnije, po granicama tzv. prethodnih čestica praha.

Tekstura dobijena jednoosnim pritisnim naprežanjem na sobnoj temperaturi ($\epsilon = -0.35$) može se opisati kao tipična slabo izražena tekstura deformacije. Uslovi difrakcije na rendgenu sa bakarnom katodom nisu omogućili snimanje refleksije $\langle 123 \rangle$ koja se nalazi u standardnom stereografskom trouglu na velikom krugu između $\langle 112 \rangle$ i $\langle 110 \rangle$ ravni. Medjutim, na osnovu prethodnih rezultata³, verovatno da ova refleksija ima izvesnu kristalografsku usmerenost. U svakom slučaju, tekstura deformacije Ni_3Al pripada zoni $\langle 111 \rangle$, kao što je to prikazano na Sl.5. Veliki zapreminski udeo zrna statističke orijentacije ne može se pripisati relativno malom stepenu deformacije⁵. Verovatno je posledica nehomogene deformacije koja se odvija smicajnim trakama. Ispitivanja⁴ na TEM-u pokazala su, čak i posle velikih stepena hladne deformacije, da se u Ni_3Al -u ne javlja čelijska

struktura, karakteristična za većinu metala i legura, već da se deformacija odvija u uskim, lokalizovanim smicajnim trakama.

Tekstura rekristalizacije bitno se razlikuje od teksture koja se obično javlja u metalima i legurama. Na Sl.4. lako se može videti da teksturu rekristalizacije predstavlja raširena oblat orijentacija od $\langle 113 \rangle$ do $\langle 111 \rangle$ čije ravni pripadaju zoni $\langle 110 \rangle$, Sl.5. Odsustvo kubne orijentacije, $\langle 100 \rangle$, i izražene $\langle 113 \rangle + \langle 111 \rangle$ komponente slažu se sa objavljenim rezultatima ranijih istraživanja⁵. Lako se može pretpostaviti da smicajne trake, nastale tokom deformacije, predstavljaju preferentna mesta za nukleaciju i rast rekristalisanih zrna. Zašto se, medjutim, favorizuju orijentacije $\langle 113 \rangle$ i $\langle 111 \rangle$, ne može se u ovom trenutku objasniti. Verovatno se ovaj fenomen može dovesti u vezu sa malom pokretljivošću granica zrna što je karakteristično za intermetalna jedinjenja⁴.

REZIME

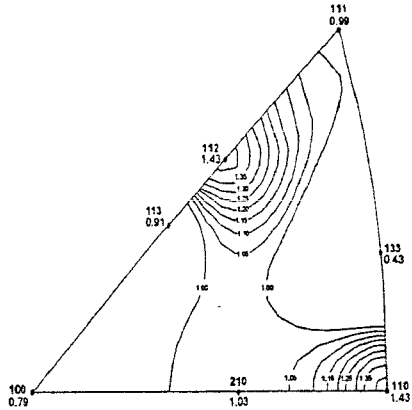
Ispitivana je tekstura intermetalnog jedinjenja Ni_3Al dobijenog postupkom metalurgije praha. Kompaktiranjem praha toplim presovanjem dobijena je vrlo slaba $\langle 111 \rangle + \langle 110 \rangle + \langle 112 \rangle$ tekstura. Teksturu deformacije, ostvarenu jednoosnim pritisnim naprežanjem, čini 14 vol% $\langle 110 \rangle + \langle 112 \rangle$. Visokotemperaturnim žarenjem dobijena je tekstura rekristalizacije sa 17 vol% $\langle 113 \rangle + \langle 111 \rangle$ orijentacija.

Autori se zahvaljuju Dr.M.Mitkov, Dr.B.Božiću u g.Z.Miškoviću na dobijenoj podršci tokom nastanka ovog rada.

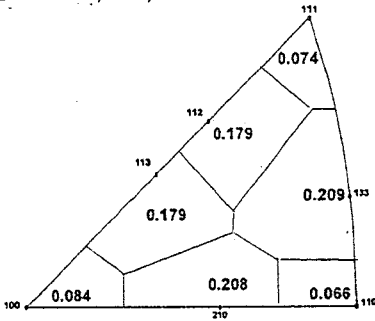
ABSTRACT - Inverse pole figures were measured to characterize the texture of Ni_3Al intermetallic produced by PM process. The preferred orientations in consolidated, deformed and annealed condition were examined.

LITERATURA

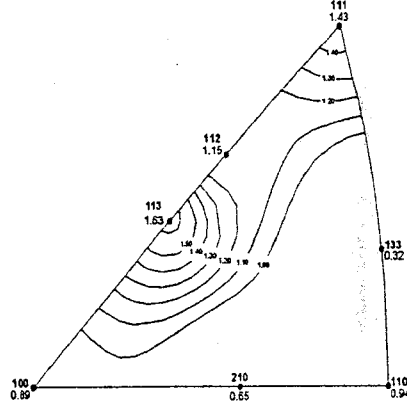
- 1) C.Baret, T.Massalski, Structure of metals, McGraw-Hill, 1966, New-York.
- 2) J.Grewan, G.Wasserman, Textures in Research and Practice, Springer-Verlag, 1969, Berlin.
- 3) H.J.Bunge, Experimental Techniques of Texture Analysis, Verlag, 1986, Berlin.
- 4) D.Pope, S.Ezz, Int.Met.Rev., 29, 1984, 136-167.
- 5) J.Ball, G.Gotstein, Mat.Sci.Forum, 113, 1993, 569-574
- 6) P.S.Khadkikar, G.Michal, K.Vedula, Met.Trans., 21A, 1990, 279-288.
- 7) D.Božić, N.Ilić, M.Mitkov, M.T.Jovanović, J. of Mat. Sci., 31, 1996, 3213-3221.
- 8) H.J.Bunge, Texture in Materials Science, Butterworths, 1982, London.

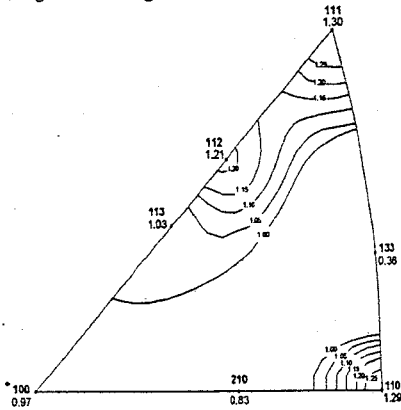
Slika 3. Tekstura deformacije ($\epsilon = -0.35$) Ni_3Al .

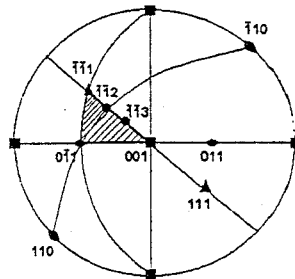
Slika 1. "Sferni poligoni" projektovani u standardnom stereografskom trouglu.

Slika 4. Tekstura rekristalizacije Ni_3Al , 1100°C -1 sat.

Slika 2. Inverzna polarna slika Ni_3Al u presovanom stanju, 1250°C - 4 sata - 35 MPa.

Slika 5. (001) standardna stereografska projekcija sa zonama $\langle 110 \rangle$ i $\langle 111 \rangle$.